

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE

STUDIA

TERRITORIALIA

XII
2012
2

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
NAKLADATELSTVÍ KAROLINUM
2013

Redakční rada

Předseda: doc. PhDr. Jiří Vykoukal, CSc.

Výkonná redakce: PhDr. Lucie Filipová, Ph.D., PhDr. Jan Šír, Ph.D.

Interní členové/redakční kruh: PhDr. Jan Bečka, Ph.D., doc. PhDr. Miloš Calda,
doc. PhDr. Michal Kubát, Ph.D., PhDr. Ondřej Matějka, PhDr. Tomáš Nigrin, Ph.D.,
prof. PhDr. Jiří Pešek, CSc., prof. PhDr. Lenka Rovná, CSc., doc. PhDr. Luboš Švec, CSc.

Externí členové: prof. Marek Bankowicz (Uniwersytet Jagielloński), prof. Dr. Christoph Boyer (Universität Salzburg), prof. Crister Garrett (Universität Leipzig), prof. PhDr. Jiří Kocian, CSc. (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR), prof. PhDr. Jan Křen, DrSc. (emeritní profesor moderních dějin), doc. PhDr. Ilja Lemeškin, Ph.D. (FF UK), prof. Iain McLean (Nuffield College, Oxford University), prof. Dr. Marek Nekula (Universität Regensburg), prof. Dietmar Neutatz (Albert-Ludwigs-Universität Freiburg), prof. Alan Butt Phillip (Bath University), prof. James F. Pontuso (Hampden-Sydney College), prof. Jacques Rupnik (Science Po, Paris), doc. PhDr. Petr Svobodný, Ph.D. (Ústav dějin Univerzity Karlovy a Archiv Univerzity Karlovy), PhDr. Oldřich Tůma, Ph.D. (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR), prof. Dr. Wolfgang Wessels (Universität zu Köln)

Elektronická verze: <http://stuter.fsv.cuni.cz>

OBSAH

Editorial	7
Studie	9
Ohrožená periferie? Ruský Dálný východ v kontextu čínské migrace JAKUB ANDRLE	11
Důsledky diverzity a imigrace: Případ Phoenixu KRYŠTOF KOZÁK	35
Na cestě z finanční krize. Vývoj finanční situace spolkového hlavního města a spolkové země Berlín ROMANA MYNAŘÍKOVÁ	47
Recenze	71
O autorech	93
Pokyny pro autory	95

německém setkání Slezanů v roce 1963: „Vzdát se je zrada.“ A východní smlouvy, vyjednané a ratifikované sociálně-liberální koalicí, tak skutečně chápány byly. Způsobily radikalizaci vyhnaneckých svazů, což mělo za následek ztrátu podpory veřejného mínění, které je považovalo za extremisty.

Fenomén chladného přijetí v nové vlasti se netýkal pouze západní části rozděleného Německa. Dokazuje to kapitola „Zatajené čtyři miliony. Vyhnaní v sovětském okupačním pásmu a v NDR“. Kossert dokazuje, že v sovětské okupační zóně byl tlak na asimilaci vyhnanců ještě větší než na západě. Patrné to bylo již z užívaného pojmosloví – nikoliv vyhnanci či utečenci, ale přesídlenci (!). Vzpomínky na domovinu měly být občany NDR absolutně vytěsněny: přesídlenci měli zakázáno nejen sdružování, ale i zpěv písní ze své domoviny. Vrcholem asimilačních snah byla nová ústava NDR z roku 1974, která zakotvila zákaz militaristické a štvavé propagandy a předpokládala její stáhnutí, což jasně cílilo na vyhnance. Kossert dává přísnou asimilaci vyhnanců v NDR do souvislosti s jejich nadproporčním zastoupením mezi východoněmeckými uprchlíky do SRN (0,8 z 2,6 milionu osob).

Andreas Kossert v empiricky bohaté a zároveň čtivé studii jasně ukázal, že integrace vyhnanců do západoněmecké společnosti rozhodně nebyla nezlomným úspěchem, za který byla po dlouhou dobu vydávána. Nejen v důsledku ztráty domova, ale i chladného až nepřátelského přijetí v nové vlasti trpěly v Západním Německu miliony Němců. Autorovu práci je třeba rovněž vyzdvihnout pro zařazení četných obrazových materiálů, přehledových tabulek a pasáží, které téma obohacují. Českému čtenáři, jehož názory na západního souseda jsou bohužel stále ještě ovlivněny téměř půl století trvající komunistickou indoktrinací a informacemi, které se k němu dostanou skrze povrchní mediálně-politické síto, podává kniha množství důkazů, že řada německých vyhnanců a uprchlíků, byla „také oběťmi“ nebo prostě jen „oběťmi“.

Jakub Joza

Martin Klapetek, *Muslimské organizace v Německu, Rakousku a Švýcarsku: význam náboženství jako identifikačního prvku při integraci do západních společností.* Brno: CDK, 2011, 384 s. ISBN 978-80-7325-264-9

Na přelomu tisíciletí a především v traumatickém období po tragických teroristických útocích na Světové obchodní centrum v září 2001 se islám začal dostávat do veřejného diskursu ve stále negativnějším světle. Tato změna se bohužel týkala i vnímání a hodnocení přítomnosti muslimských komunit v západních společnostech. V českém odborném prostředí se přesto fenoménu islámu v Evropě věnuje pouze malý počet odborníků, jejichž výzkum navíc působí nahodile a nesystematicky. V převážné většině českých mediálních příspěvků je kromě toho islámská kultura prezentována jako nové nebezpečí a hrozba. Ve skutečnosti jsou muslimové v Evropě již několik desetiletí plně etablováni a jejich komunity se staly nedílnou součástí evropské společnosti.

Kniha Martina Klapetka přibližuje českému čtenáři situaci muslimských náboženských organizací v Německu, Rakousku a ve Švýcarsku. Z podtitulu publikace je zřejmé, že si autor vybral otázku představující velkou výzvu naší doby, a to integraci muslimské komunity do západní společnosti. Kniha vyšla v roce 2011 jako rozšířené vydání disertační práce, kterou Klapetek napsal pod vedením arabisty a islamologa Miloše Mendela z Orientálního ústavu Akademie věd ČR. Ten se řadí vedle Luboše Kropáčka, pracovníka Ústavu Blízkého východu a Afriky Filozofické fakulty UK, mezi přední české odborníky na výzkum islámského učení v Evropě a jeho vlivu na západní společnosti.¹ Martin Klapetek (*1977) působí v současné době jako odborný asistent na Teologické fakultě Jihočeské univerzity. Přestože je profesním zaměřením religionista, jeho kniha reaguje alespoň zčásti na velkou poptávku, která je patrná ze strany sociálních věd po publikaci, jež by uceleně zmapovala nepřehlednou strukturu islámských náboženských organizací ve třech německy mluvících zemích.

Postavení a etnické rozdělení muslimů je ve sledované oblasti značně heterogenní. V Německu hraje podstatnou roli fakt, že zde chybí zastřešující organizace, která by fungovala jako jednohlasný zastupitel všech německých muslimů. Organizace Ústřední rada muslimů v Německu (*Zentralrat der Muslime*) a Islámská rada pro Německo (*Islamrat für Bundesrepublik Deutschland*) jsou ve sporu s vlivnou organizací DITIB,² která se prezentuje jako zástupce všech německých muslimů s tureckými kořeny. V Rakousku je postavení islámu jako etablovaného náboženství mnohem lepší než ve většině evropských států. V roce 1979 byl islám uznán jako oficiální náboženství,³ a jak autor uvádí, představuje dnes islám jediné náboženství, které každoročně vykazuje rostoucí počet věřících (s. 123–125). Zájem o získání rakouského občanství mezi muslimy navíc každoročně roste. Druhou největší skupinu vyznavačů islámu proto v Rakousku tvoří lidé s rakouským občanstvím. Oproti tomu ve Švýcarsku představují naprostou většinu muslimských věřících cizinci. Nejvíce jich pochází z Kosova, Bosny a Makedonie. Ve francouzských kantonech pak žijí především muslimové arabského původu.

Klapetek si stanovil jako základní cíl prozkoumat roli náboženství u cizinců s muslimskými kořeny, přičemž se zaměřil na otázku, jak islámské vyznání ovlivňuje jejich schopnost a ochotu integrovat se do západní společnosti. V popředí autorova zájmu stály muslimské organizace, které – ať už ve formě nadací, spolků, kulturních sdružení či v podobě zastřešujících uskupení – mají ambice ovlivňovat integraci muslimů. Autor svoji práci pojal jako historicko-kulturní přehled náboženských muslimských skupin, které jsou aktivní na území

¹ Z aktuálních publikací, které se věnují islámu v Evropě z pohledu náboženských aktivit, srov. např.: Miloš Mendel, Bronislav Ostrfanský a Tomáš Rataj, *Islám v srdci Evropy* (Praha: Academia, 2008) či Luboš Kropáček, *Duchovní cesty islámu* (Praha: SCRIPTUM, 2011). Kropáčkova kniha se zabývá především vztahem islámu a křesťanství ve 20. století.

² Zkratka označuje Turecko-islámskou unii organizace pro náboženství (*Diyanet İşleri Türk İslam Birliği*, resp. *Türkisch Islamische Union der Anstalt für Religion*).

³ Stalo se tak na základě dokumentu z 2. května 1979. Islám tím získal stejná práva jako ostatní oficiálně uznávané vyznání. Zároveň bylo umožněno založení první muslimské náboženské obce ve Vídni. Uznání islámu proběhlo na základě zákona z roku 1912 (tzv. *Islamgesetz*), který muslimům na území Rakouska-Uherska garantoval náboženskou svobodu a právo na sebeurčení.

sledovaných států. Svůj zájem o muslimské organizace vysvětlil Klapetek tím, že jsou to právě tyto instituce, které mají zájem na tom, aby se u muslimů žijících v interakci s odlišným kulturním prostředím zachovaly tradiční formy náboženství. Tento střet kultur může negativně ovlivňovat utváření identity muslimských přistěhovalců. Především nově příchozím imigrantům se proto zapojením do sítě náboženských organizací nabízí cesta k rychlejší socializaci v novém prostředí (s. 214).

Bohatým poznámkovým aparátem a rozsáhlým seznamem literatury prokázal autor hlubokou znalost islámské problematiky a zájem o oblast německy mluvících zemí. Množství zdrojů vztahujících se k muslimům a jejich náboženskému životu v Německu je sice ve srovnání se zdroji o Rakousku a Švýcarsku výrazně větší, do značné míry ho lze ale vysvětlit tím, že právě v Německu žije druhá největší muslimská obec v Evropě.⁴ Klapetekův výsledný text se opírá o širokou škálu zdrojů, zejména monografií významných světových islamologů. Z renomovaných českých specialistů na tuto problematiku uvádí autor – kromě již zmiňovaného Miloše Mendela a Luboše Kropáčka – Pavla Baršu a jeho knihu *Západ a islamismus*, jež se zaměřila na otázku multikulturní společnosti a úspěchu či selhání tohoto modelu.⁵ Z německého odborného prostředí vyzdvihuje Klapetek práce turkoložky Ursuly Spulerové-Tegemannové z univerzity v Marburgu. Z několika málo odborných publikací, které se alespoň rámcově zabývají srovnáním tří sledovaných zemí, stály v popředí autorova zájmu texty Andrease Renze a Stephana Leimgrubera, kteří působí na univerzitě v Mnichově.⁶ V rakouském odborném prostředí se významné projekty, jež se vztahují k tématu muslimské náboženské obce a její integrace, realizují zpravidla pod záštitou vídeňské univerzity. Co se týče zdrojů o švýcarských muslimech, pokrývají náboženský aspekt jejich života jen nedostatečně. Převažují práce vztahující se k právním, sociálním a politicko-historickým aspektům muslimského života ve Švýcarsku. V řadě popularizačních a novinových článků se navíc vyprofilovalo téma zákazu stavby minaretů, na něž se zaměřovala i celospolečenská diskuse.⁷

V metodologické části (podkapitola 2.3) se Klapetek vyrovnává s velkým úskalím svého výzkumu. Tím je skutečnost, že se sledované náboženské skupiny často prezentují navenek (například na webových stránkách či v tištěných materiálech) jinak, než ve skutečnosti fungují. Autor proto vždy provedl důkladnou analýzu těchto textů a zároveň je porovnal s výsledky šetření nejrůznějších státních úřadů, odborných institutů a s právními normami,

⁴ Největší evropská muslimská obec se nachází ve Francii. Od komunity žijící v Německu, Rakousku a Švýcarsku se liší především oblastí původu, neboť do Francie migrovaly převážně arabské skupiny ze severní Afriky.

⁵ Pavel Barša, *Západ a islamismus* (Brno: CDK, 2001).

⁶ V této souvislosti si zaslouží pozornost i polská práce mapující historii a současnost muslimské menšiny ve vybraných evropských státech: Anna Parzymies, ed., *Musulmanie w Europie* (Warszawa: Wyd. Akademickie Dialog, 2005).

⁷ První protesty švýcarských obyvatel byly zaznamenány roku 2007 v kantonech Solothurn, Bern a St. Gallen, kde místní islámské komunity zažádaly o povolení ke stavbě minaretů. Protesty se postupně rozšířily do celého Švýcarska a tematika islámu se stala na dlouhou dobu vděčným tématem především ve švýcarských médiích.

kteřé upravují pobyt cizinců na území sledovaných států. Tyto údaje dále vyhodnocoval a konfrontoval s literaturou z pera předních zahraničních i českých odborníků na islám.

Vlastním jádrem Klapetkovy publikace je přehled organizovaných náboženských uskupení, které si na území sledovaných zemí vymezují oblast vlivu ve veřejném prostoru. Kniha podrobně popisuje všechny nejvýznamnější skupiny – od těch oficiálně uznávaných po ty, jež jsou většinou společností považovány za problematické. Jak výsledný soupis ukazuje, jsou jednotlivé organizace různorodými názorovými skupinami, které se dále dělí do rozmanitých náboženských, politických a kulturních frakcí. Autor se zaměřil na jednotlivé odnože islámu a organizace rozdělil na sunnitské, šíitské, méně známé skupiny a na uskupení s mystickými kořeny.

V německém případě bylo nejvíce prostoru věnováno sunnitským komunitám. Organizace DITIB s početně nejsilnější členskou základnou je často dávana do spojitosti s přímým napojením na tureckou vládu. Její náboženské i jiné aktivity (mj. iniciativy v rámci Islámské konference) ukazují na vzrůstající vliv, který má DITIB na život turecké menšiny v Německu. Za zmínku stojí též nábožensky vypjatá kontroverzní skupina *Milli Görüş*, jejíž současné iniciativy mají na většinou muslimskou obec v Německu spíše marginální dopad.

Autor dále představil jednotlivé náboženské aktivity a integrační, resp. desintegrační snahy sledovaných organizací. Ačkoliv je téma přítomnosti islámu, muslimských organizací, popř. integrace menšin muslimského vyznání v médiích hojně diskutováno, vyhnul se autor záměrně některým stále se objevujícím klišé, například o postavení žen v muslimské společnosti nebo o extremistických až teroristických organizacích, které podávají značně zkreslený obraz opravdového stavu muslimské obce v západních společnostech.

Každé ze sledovaných zemí je v rámci knihy věnována samostatná kapitola (3 až 5). Koncepčně se jedná o tři případové studie, rozdělené vždy do tří stejně nazvaných podkapitol. V sekci popisující historicko-politický vývoj se autor zaměřil na příchod a etablování muslimské komunity v dané zemi. Poté popsal strukturu místních islámských organizací a jejich náboženské aktivity. Z hlediska společenských věd jsou pak nejzajímavější poslední podkapitoly (3.3, 4.3 a 5.3) pojmenované Otázky spojené s otázkou integrace. Témata, která Klapetek zkoumal – výuku islámu na školách, roli modlitby, přístup k umírání a ke smrti, mezináboženský dialog –, jsou zcela relevantní pro odborné zaměření religionistiky. Pro potřeby sociálních věd by však byla zajímavější problematika týkající se zapojení těchto organizací do společenského a kulturního života. Jako alternativy k tématům zpracovávaným autorem se proto nabízejí otázky vlivu turecké vlády na zakládání tureckých gymnázií v Německu, podpora výuky imámů na německých univerzitách či postoj muslimské obce k možnosti nabytí více státních občanství.⁸ Klapetek se explicitně nezabýval ani mezinárodním napojením jednotlivých organizací na nadnárodní organizace či na vlády ze zemí

⁸ Problematice udílení státního občanství se věnuje i kniha Salaheldina Kanaana z univerzity v Brémách, která vyšla v roce 2012 jako rozšířená verze autorovy disertační práce. Viz Salaheldin Kanaan, *Abkommen zur Mehrstaatlichkeit: Europaratsabkommen und ihr Einfluss auf die Staatsangehörigkeitsgesetzgebung Deutschlands* (Hamburg: Dr. Kovač, 2012).

původu (hovoří se o tzv. univerzalizaci islámu). Záměrně se vyhnul i širšímu politickému a ideologickému kontextu tématu.

Čtenář by měl tedy k textu přistupovat s vědomím toho, že zde hodnocená kniha je jednak dílem odborníka na religionistiku, jednak že nemůže obsahově pojmout všechny faktory, které se k tematice integrace vztahují. Přesto je škoda, že v závěru chybí očekávaná komparace jednotlivých náboženských skupin z Německa, Rakouska a Švýcarska, stejně jako výraznější kritická reflexe aktuálního dění. V pasážích, v nichž se autor mohl zabývat aktuální debatou v médiích či projevy na vnitropolitické scéně sledovaných zemí, se těmto aspektům nevěnoval. Právě zde se nabízí příležitost k tomu, aby otázka působení náboženských a kulturních muslimských organizací byla zkoumána jinými metodologickými postupy, například analýzou mediálního diskursu. Skutečnost, že od vydání Klapetkovy knihy došlo k některým poměrně výrazným změnám, svědčí mimo jiné o tom, že je téma muslimských organizací nesmírně živé a aktuální.¹

Přes uvedené výtky je nesporné, že recenzovaná publikace je přínosná nejen pro české odborné prostředí. Nabízí podrobnou analýzu jednotlivých islámských náboženských uskupení s důrazem na jejich dějiny, strukturu a tendence směřování. Zároveň rozšiřuje skrovný počet komparativních prací zabývajících se tématem v celém německy mluvícím teritoriu. A nakonec seznamuje čtenáře nejen s jednotlivými aktivitami těchto organizací, ale pomáhá mu i lépe odlišit nebezpečné, radikalizující se skupiny od těch, které aktivně spolupracují s veřejnými orgány hostitelského státu a jež mají zájem na úspěšném průběhu nenásilné integrace.

Tereza Horálková

Eric Chauvistré, **Wir Gutkrieger: Warum die Bundeswehr im Ausland scheitern wird**. Frankfurt am Main: Campus, 2009, 188 s. ISBN 978-3-593-38788-8

Reálné možnosti německé armády (*Bundeswehr*) při zahraničních misích jsou v Německu přeceňovány, protože zde chybí diskuze o tom, jakých cílů ve skutečnosti mohla a může dosáhnout. Taková je ve stručnosti základní teze politologa a berlínského novináře na volné noze Erica Chauvistrého. Autor v hodnocené práci upozorňuje na reálný rozměr nasazení bundeswehru a jeho cílem je touto publikací nejen nastavit zrcadlo politikům a odborné veřejnosti, ale především vnést do veřejné diskuze otázku, do jaké míry jsou zahraniční mise německé armády efektivní.

Politici i odborná veřejnost by se podle Chauvistrého měli více zabývat technickou a praktickou stránkou nasazení německé armády – jaké zbraně, kolik vojáků, kde a jaké možnosti mají – místo toho, aby jen polemizovali nad morálními a právními problémy. Jak

¹ Např. jednu ze zásadních událostí ovlivňujících postupný vývoj islámského života v Německu představuje smrt Necmettina Erbakana, zakladatele uskupení *Milli Görüş*, v roce 2011.